

Adam Fałowski
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
adam.falowski@uj.edu.pl

Wiktoria Hojsak
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
wiktoria.hojsak@uj.edu.pl

Z ETYMOLOGII ŁEMKOWSKICH. CZ. II¹

Słowa kluczowe: etymologia, leksyka łemkowska

Keywords: etymology, Lemko vocabulary

Гаджыпирка

Ludowa nazwa botaniczna odnotowana przez J. Riegera, por. *hadżypyrka* ‘paproć’: *hadżipirka* (R) i J. Horoszczaka: *гаджыпирка* ‘rodzaj paproci’ (H).

W gwarach słowackich fitonim ten ma postać dwuczłonowego połączenia wyrazowego, por. *had’ie piero*, *hadze pirko*, *hadze pire*, *had’uo piera* ‘paprad’ (Dryopteris)’ (SSN I: 531).

• Złożenie przymiotnika *гаджый* ‘gadzi’ (ps. **gad’b’j’b* ‘ts.’ – SP VII: 22; ESSJ VI: 83) i rzeczownika *перо*, *перко* ‘pióro, piórko’ z jednoczesną sufiksacją (-ka).

1 Cz. I zob. „LingVaria” 2018, nr 1 (25), s. 125–139.

Галикати ся

Czasownik odnotowany jedynie w słowniku J. Horoszcza, por. *галикати ся* ‘ruja u świń’ (H).

Należy tu także pol. dial. *halukać się* ‘(o świniach) kiernozić się, latować się’ (SW II: 9).

- Prawdopodobnie pozostaje w związku z *галякати* (zob.) i *зукати ся* (zob.).

Галякати

Czasownik na gruncie łemkowskim udokumentowany jedynie przez J. Horoszcza, por. *галякати* ‘śpiewać marnie a głośno’ (H).

Wyraz dobrze umocowany na obszarze ukraińskim, por. bojk. *галакати* ‘криком відганяти яструба або кабана від шкоди; кричати, лаяти; співати без слів, незрозуміло’, także *галюкати* ‘кричати; лаяти’ (O), huc. *галайкати* (*галакати*) ‘кричати; голосно співати’ (HH), *halakaty* / *hałakaty* ‘wykrzykiwać, hałasować’ (J), buk. *галакати* знев. ‘горлати, кричати’ (SBH), zachodniopoleskie *галакати* ‘базикати; говорити нерозбірливо’ (A). ESUM (I: 457) obok ukr. dial. *галакати* ‘кричати; лаяти’ oraz *галякати* ‘тюкати’ uwzględnia także pol. dial. *halakać* ‘співати (про п’яних)’ – z ukr. ?, głuź. *halekać* ‘кричати, галасувати’, a wywód co do etymologii brzmi następująco: „похідне від тієї самої звуконаслідувальної основи *гал-*, що і в словах [*галай*], *галас*, *галу-балу*”. Por. ponadto brus. dial. *галакаць*, *галякаць* ‘ts.’ (SP VII: 36), *галаканиць* ‘гаманиць’ (ESBM III: 23–24), pol. dial. *halakać* ‘śpiewać po pijanemu, drzeć się’, *hałakać*, *hałakować* ‘mówić bez namysłu, krzykliwie, pokrzykiwać, wrzeszczeć’ (SW II: 8; 10), ślc. dial. *helokať* expr. ‘řahavo spievat’, *helkať* expr. ‘vzlykať, fikať’ (SSN I: 560), czes. *halekať* ‘pokrzykiwać’, dial. *helekati*, *helákat*, *helekať*, *holíkat* ‘ts.’ (Machek: 164).

Na tej samej zasadzie pokrewieństwa z *гала*, *галакати*, *галас*, *галити*, *галу-балу* należą tu także zapewne ukr. dial. *галай* ‘запальна людина, крикун; зірвіголова’, *галайко* ‘ts.’, *галайкуватий* ‘крикливий’, *галаюватий* ‘шумний, буйний’, *галайкати*, *галайкотати*, *галайкотіти*, uznane przez ESUM (I: 456) już to za pochodne od dźwiękonaśladowczego wykrzyknika *гала* (*галу*) na oznaczenie bezładnego hałasowania, już to od wykrzyknika *гала* (*галай*), służącego do odganiania ptaków, por. np. boj. *галя-галя* ‘крик, яким відганяють яструба’ (O). Identyczne formy funkcjonują także w gwarach słowackich, por. *halajkať* expr. ‘ujúkať, vrieškať’; *halaj*, *halajk* expr. ‘krik, lomoz’; *halajko* ‘neposedné, šantivé’ dieťa’ (SSN I: 540).

• Rozszerzona o wzmacniający sufiks *-k-* postać ps. **galiti* / **galati* ‘wydawać okrzyki (radosne), głośno się śmiać; krzyzczeć, wrzeszczeć’, por. np. stczes. *halati* ‘paplać, bełkotać’, ros. dial. *галать* ‘żartować, śmiać się’, zawierająca dźwiękonaśladowczy pierwiastek ie. **gal-*, **ghel-* ‘wołać, krzyzczeć’ (SP VII: 35–36; ESSJ VI: 91).

Podobny czasownik z innym wokalizmem notują I. Werchratski oraz O. Horbacz na Łemkowszczyźnie południowej: *гулякати* ‘stark schrein, laut rufen’ „гулякай на Андрея, жебы зогнал гачата з вівса” (WU); *гул’акати* ‘нарікати, ворчати, сварити’ (Horb), znany również w gwarach zakarpackich: *гулюкати* ‘кричати’ (Sab). Por. też śl. *hulákať* expr. ‘hlasno spievať, vykrikovať’, co Králik (s. 213) uznaje za dźwiękonaśladowcze („kričať *hula*”). *Słownik etymologiczny języka ukraińskiego* podaje jednak osobne hasła *гулякати* (ESUM I: 617) – *галакати* i nie łączy ich ze sobą.

Гарагуц

Odnutowane przez I. Werchratskiego, por. *гарагуц* ‘Windbeutel’ „пустый вітрогон, баламут, што не посыдид тихо” (W), a następnie przez P. Pyrteja: *гарагуц* ‘вітрогон, баламут’ (P1) i J. Horoszczyka: *гарагуц* ‘рѣдзиwiatr, bałamut, który nie posiedzi cicho’ (H).

Być może należy tu zaliczyć ukr. dial. *гаргуць* ‘вигук для передачі звуку від падіння чого-небудь великого’ (ESUM I: 473).

• Etymologia dość ciemna. Wygląda na złożenie dwóch elementów dźwiękonaśladowczych: *гар(a)* + *гуц*. Pierwszy z nich występuje często w formacjach ekspresywnych w rodzaju ukr. dial. *гаргара* ‘сварлива жінка’, ‘велика, погано опоряджена кімната’ (ESUM I: 472), brus. *гарагуля* ‘нявеста’ (ESBM III: 53–54), *гаргара* ‘сварливая жанчына’, ‘вялізная, няскладная рэч’ (ibid.: 57–58), śl. dial. *hara* expr. ‘bláznivá, hlúpa žena’, *haraburda* (*halaburda*) expr. ‘stará, opotrebovaná vec, zbytočnosť’, ‘veľa rozprávajúci, nevážny človek’ (SSN I: 549) (w pierwszym znaczeniu odnotowane też w gwarach południowołemkowskich *галабурд’а* ‘старизна, стари шмати’ (Horb), *haragaŋa* expr. ‘rozpustilé, złé dievča’, *haravara* expr. ‘zmätok, chaos, hurhaj’ (SSN I: 550), *harhov* (*harhó*) expr. ‘pochabý, nerozvážny človek’ (ibid.: 551), które (przynajmniej część z nich) należy najprawdopodobniej wiązać z ukr. *гар* ‘вигук, що передає гарчання собаки’, *гар-гар* podobnie jak *гур-гур* ‘вигук, що передає гуркіт розладнаних механізмів, торохтіння’, *гаркати*, *гарчати* ‘ричати (про собаку); гримати, кричати; гуркати; торохтити’ (ESUM I: 469), z wyraźnymi odniesieniami do prasłowiańszczyzny, por. ps. **garkati* płn. ‘wydawać chrapliwe odgłosy, warczeć, szczebrać, zwykle o psach’, ‘krzyżeć, wrzeszczeć, o ludziach’ (SP VII: 52; Králik: 192).

Onomatopieczny charakter mają także rum. *hâr* onom. ‘(głos psa) wrrr!; (zgrzyt) chrrr!’, *hâră* reg. ‘sprzeczka, zwada’, *hârâi* ‘(o przedmiotach) gruchotać, grzechotać; trzeszczeć, skrzypieć; klekotać, stukać; (o chorym) charczeć, rzeźzić; chrapać; (o psie) warczeć’ (WSRP: 119, 357; DER: 397; MDA II: 616).

Drugi element złożenia można, być może, identyfikować z ukr. *гуц* ‘вигук при підстрибуванні’ (ESUM I: 620–630), zbliżonym do dial. *гець* ‘скік, гоп’, *гиц* ‘вигук на позначення стрибка’, *гоц* ‘гоп’ (ibid.: 503, 510, 577), rum. *haț* onom. ‘сар!; лар(s)!’, *hăț*, *hâț* onom. ‘хус!’, *hâța* onom. ‘члăп!’, *huța* onom. ‘хусть!’ (WSRP: 357, 358, 368; DER: 399)².

Гарликати

Wyraz podał najpierw I. Werchratski, por. *гарликати* ‘schlecht singen’ „співати ни до чого” (W), potem notowali go P. Purytej: *гарликати* ‘погано співати, горлати’ (P1), J. Horoszczak: *гарликати* ‘співаць бйле як’ (H) i A. Pavleshin: *гарликати* ‘співати погано, крикливо’ (AP).

Słownik B. Hrinchenki cytuje za I. Werchratskim: *гарликати* ‘плохо петъ’ (Hrincz I: 274). Odnotowano także w WTSSUM (s. 174): *гарликати* dial. ‘погано співати’. Identyczną formę spotykamy w rosyjskim dialekcie nowogrodzkim: por. *гарлыкатъ* ‘петъ громко и плохо; слишком громко смеяться’ (SRNG VI: 142).

• ESUM (I: 474) uznaje ukr. dial. *гарликати* ‘погано співати’ za wynik kontaminacji czasowników *горлати*, dial. *гарлати* ‘голосно говорити, кричати або співати на все горло; викрикувати, галасувати; голосно співати’ i *курликати* ‘видавати, утворювати звуки, що нагадують крик журавля’, co nie przekonuje. Raczej jest to rozszerzony o sufiks *-ук-* wariant czasownika *гарлати* (por. także brus. *гарлаць* ‘гарланиць’, ros. dial. *горлатъ* ‘ts.’ (ESBM III: 60)), być może, nie bez wpływu *гарикати* ‘бурчати, покрикувати’ (ESUM I: 474).

Гыбати

Czasownik dobrze udokumentowany w źródłach łemkowskich, por. *гыбати* ‘gehen’, *гыбай!* ‘geh!’, *гыбай гев!* ‘komm her!’, *гыбай жерти* ‘geh’ essen’ (W), *гыбати* ‘іść, бієс, „zasuwać”’ (H), *гыбати* ‘йти, приходити’ (P1), *гыбай* ‘ходи, йди’ (P), *гыбай* ‘ходи’ „гыбай гев” (B-H; AP). U Rusinów z Waczki *гібай* ‘imperat. від йти’ (Hn).

Obecny w dialekcie bojkowskim, por. *гыбати* ‘забиратися’, ‘йти геть’ (O). Znany w języku i gwarach słowackich, por. *hybaj* ‘naznačuje rýchly pohyb preč’, *expr.* ‘len v rozkaze pod, chod’, *hýbat* ‘robiť pohyb, pohybovať (časťou tela); dávať niečo do pohybu; ponáhľať sa, utekať’ (KSSJ: 127; SSN I: 648), także w czes. *hybaj* ‘precz, wynoś się’, *hýbat* ‘ruszać, poruszać; niepokoić, poruszać, denerwować’ (SCP: 173).

• Z ps. **gybati* ‘zginać, flectere’ > ‘poruszać się, movere’, co uznaje się za iterativum do **gъ(b)noŭti* ‘giąć, zginać’ (SP VIII: 331–332; ESSJ VII: 216–217; ESUM I: 503;

2 Podziękowania za konsultację rumunistyczną kierujemy pod adresem dr Anny Oczko z UJ.

SEBor: 160; Králik: 215). Rozwój semantyczny: ‘giąć, zginać’ > ‘ruszać, chwiać, kołysać’ > ‘pochyłać (się)’ > ‘iść, bieć, pochylając się’ > ‘iść, bieć’.

Natomiast pol. dial. (Śląsk pld., Małopolska pld.) *chybać* ‘iść prędko, bieć, uciekać, też: skakać; rzucać’ (MSGP: 35; SGM I: 56), będące rezultatem podobnego rozwoju znaczeniowego na gruncie polskim, por. pol. daw. ‘chwiać, kołysać, poruszać’, kontynuuje ps. **chybati* ‘poruszać, trząść czymś, chwiać, kołysać’, od pie. pierwiastka **kseub^h*- ‘chwiać się, kołysać się’, etymologicznie sprzężonego z ps. dial. **chybiti* ‘ominać, nie trafić, popełnić błąd, pomylić się’ (SEBor: 74, zob. także: ESUM VI: 172; Králik: 225–226; ESSJ VIII: 153–155).

Грявчати

Postać z nagłosowym *h*- podaje J. Horoszczak, por. *грявк* ‘wrzask’, *грявчати* ‘wrzeszcze’. Z dźwięcznym nagłosem wyraz ten jest dziś używany na Łemkowszczyźnie w okolicach Gorlic, np. Bielanka („дітина грявчит”), Małastów, Łosie i in. Podobnie w piosence ludowej: „Грявчит на ня кача / з загоном дітисків, / жем си не выгуляв / жадного дівчати”. W innych słownikach łemkowskich znajdujemy wyłącznie wariant z *k*-, por. *кравчати* ‘vom Geschrei des Adlers’ „орел кравчит”, *крявчати* ‘krächzen, quacken’ „вороны, кавкы крявчат; жаба крявчит” (W), *крявчати* ‘krächzen’ „ворон крявче”, *крявкати*, „крявчит оріхар” (WU), *кривчати* ‘кричати’ (B-H), *кравчати* ‘крякати’, *крявчати* ‘крякати, видавати звуки „кря-кря”, каркати’ (P1), *кравчати* ‘клекотати (про орла)’, *крявчати* ‘крякати (від звуконаслідування „кря-кря”; каркати’ (P), *крявчати* ‘кричати (про курей)’ (T). Spotykane są też warianty z nagłosowym *g*-: *грявчати* ‘krächzen, knirren’ „по цылих ночех, грявчит тот пташок”, „качка грявчит”; *грянчати* ‘knacken, knirren, kwacken’ „качка грянчит” (WU), *гряўчати* (Horb).

W gwarach bojkowskich także mamy do czynienia z wariantem o bezdźwięcznym nagłosie, por. *крявчати* ‘сокоріти; кумкати; квакати’ (O), podobnie jak na Zakarpaciu *крявкати* ‘кричати’ (Sab), na Zachodnim Polesiu, por. *кравчати* ‘голос (про зайця)’, *кравчети* ‘подавати голос (про жаб)’ (A).

ESUM (I: 608) przy *грявчати*, *грянчати* odsyła do *крявчати* ‘каркати (про ворону); подавати крик (про горіхівку), *кравчати* ‘ts.’ (?) (ESUM III: 114). Inaczej w gwarach słowackich, por. *gravčat’* i *grevčat’* 1. *expr.* ‘velmi kričať, vrieskať’; 2. *expr.* ‘hlasne plakať, nariekať, kvíliť’; 3. ‘vydávať typický zvierací zvuk, hlas (napr. bľačať, mrvčať, kvákať)’ (SSN I: 598).

• Formacja dźwiękonaśladowcza. Względy fonetyczne (dźwięczny nagłos) i semantyczne (znaczenie ‘wrzeszcze’) mogą przemawiać za pożyczką słowacką.

Гудры

Znane tylko z jednego źródła łemkowskiego, por. *гудруска* ‘byłe jakie łachy, łachmany’, *гудры* ‘ubranie pogardliwie, łachy’ (H).

Dokładny odpowiednik znajdujemy w gwarach wschodniosłowackich, por. *hudra* obycz. mn. č. ‘staré obnosené šatstvo, háby, handry’ (SSN I: 638). W gwarach zakarpaccyckich bez znaczenia pejoratywnego: *гандры* ‘подол жіночого плаття’ (Sab), u Rusinów z Baczki *гандри* ‘лахи’ (Hn), zob. ESUM (I: 467).

• Najprawdopodobniej zapożyczenie z języka słowackiego, gdzie postać *hudra* współistnieje z *handra* (*hadra*) ‘kus (znehodnotenej) tkaniny, použíwanej obycz. na čistenie, umývanie, leštenie ap.; pejor. zla, nekvalitná tkanina; pejor. stary oblek, šaty’, por. także expr. *handrisko* (KSSJ: 112; SSN I: 547), co z niem. *Hader* ‘gałgan, szmata’ (Králik: 191), podobnie jak pol. dial. *hadra* ‘szmata, zniszczone ubranie, łachman’ (MSGP: 82; SGM I: 118), czes. *hadr* ‘szmata; gałgan; łachman, łach, ciuch’ (SCP: 148), dial. *hadra*, *handra* ‘ts.’ (Rejzek: 211; Machek: 155).

Гу(й)цкати

Odnutowane tylko u J. Horoszczaka, por. *гу(й)цкати* ‘szczuć psa’.

W języku i gwarach słowackich: *huckať* ‘dráždením popudzovať, štvať, nahuckávať (psa); pren. expr. podpichovať k nenávisti’ (KSSJ: 125), *huckať* (*hučkať*, *huškať*) ‘dráždiť, dráždením štvať; navádzať, podnecovať k nenávisti’ (SSN I: 637).

• L. Králik (s. 214) uznaje za dźwiękonaśladowcze. Por. także ukr. *гиджга* ‘вигук, яким нацьковують собак’, uznawane za wykrzykник prymarny (zob. ESUM I: 505).

Гукати ся

Czasownik o szerokim zasięgu na obszarze Łemkowszczyzny i poza nią, por. *свіня гукат ся*, *свіню гукат корназ* (WU), *гукати (с’а)* ‘гукатися „порос’ачка (с’а) гукат”’ (Horb), *hukaty sia* ‘lochać się (o porędzie płciowym u świni)’: „swynia hukat sia, hukat sza” (R), *гукати ся*, *галикати ся* ‘ruja u świń’ (H), *гукатися* ‘бути у стані тічки (про свиню)’ (P), *гукатися* ‘статевий потяг (свиней)’ (B-H; AP), *гукатися* ‘бути в періоді злучки (про свиней)’ (T), *hukaty sia* ‘poręd płciowy u świń’ (Br: 31).

W gwarach ukraińskich: bojk. *гукатисе* фізіол. (про свиней) ‘гукатися’, ‘палитися’ (O), hus. *гукатиси* ‘виявляти статеvu охоту (про свиней)’ (HH), *hukaty sy* ‘latować się (o wieprzach, złośliwie też o człowieku)’ (J), zachodniopoleskie *гукати* ‘виявляти бажання паруватися (про свиню)’, *гукатись* ‘паруватися (про свиней)’ (A). Dobrze usytuowany na obszarze zachodniosłowiańskim, por. pol. dial. *hukać* (o maciorze) ‘wydawać głos’, *hukać się* ‘(o świniach) kiernozić się, latować się’

(SW II: 61), *huczeć się* ‘o świni: przejawiać popęd płciowy’ (MSGP: 85), słc. *húkať sa* ‘(o prasnici) mať čas párenia; páriť sa’, *hučať sa* ‘ts.’ (KSSJ: 125; SSN I: 637, 639), czes. *houkati se* ‘ts.’ (Machek: 179).

• ESUM (I: 615) uznaje ukr. dial. *зукати* ‘запліднювати свиню’, *зукатися* ‘паруватися; бути в періоді тички’ za zapożyczenie z polskiego lub czeskiego. Wyraz bez wątpienia ma charakter onomatopeiczny, por. ps. **gukati* : **gučati* ‘wydawać głucho dźwięki przypominające powtarzające się *gu*, np. o gołębiu, maleńkim dziecku’, **gugati* ‘ts.’ (SP VIII: 299, 300–301). Najlepiej ujmuje to Ł. Králik (212–213): „*húkať* (od 17. stor.). Zvukomalebneho pôvodu, doslova, ‘vydavať zvuk *hu*’. Z odvodenín: *hučať*, *hukotať* (od toho *hukot*) a i. – *húkať sa* ‘(o prasnici) páriť sa (od 18. stor.). Od *húkať* – k páreniu zvierat podľa sprievodných zvukov’.

Гедкати

Odnutowano w kilku źródłach łemkowskich, por. *седкати* ‘kitzeln’ (W), *седкати* > *гыдзьгати* ‘łaskotać’ (H), *гыткати* ‘łoskotати’ (P₁; P), także *гыцкати* (ся) ‘ласкотати (ся)’: „ласкоче ся або гыцкат ся” (WU), *гыдзкотливий* ‘łoskitливий’, *гыдзкоти* (Pryk), u Rusinów wojwodińskich *гуцкац* ‘скоботати’ (Hn).

Zaliczymy tu też, najprawdopodobniej, bojk. *гыдзати*, *гыдзати* ‘шпигати’, ‘колоти’, ‘докучати’, *гыдзнутися*, *гыдзнути* ‘покотити’, *гыцкати* ‘докоряти’ (O), huc. *седзати(си)*, *гядзігати(си)*, *гыдзігати(си)* ‘łoskotати(ся)’ (HH), zachodniopoleskie *седзати* ‘жалити кропивою’ (A), słc. dial. *gickať* ‘šteklit’ (SSN I: 491).

• Niezbyt jasne. Wygląda na twór onomatopeiczny. Wykazujące pewne podobieństwo formalno-semantyczne rum. *gâdilá* (*gâdil*) ‘łaskotać, łechtać’, *gâdili* ‘ts.’ (WSRP: 334), nawiązuje do ps. **gъdъlъ* / **gъdelъ* płd. (część wsch.) ‘łaskotki, łaskotanie, titillatio’, **gъdъliti* / **gъditi* : **gъdliti* / **gydliti* płd. ‘łaskotać, łechtać; łaskotać pobuszając do śmiechu, titillare’ (ESSJ VII: 189; SP VIII: 321, 335). Należą tu liczne polskie gwarowe czasowniki: *gałdzić*, *giełdzić* ‘łaskotać, łachotać, łechtać’ (SW I: 797), *gidlić*, *gygłać* dziec. ‘łechtać, łaskotać’ (ibid.: 821), *gildzić*, *gildzić* ‘łechtać, łaskotać, śwędzieć’ (ibid.: 828) o proveniencji dźwiękonaśladowczej, por. dial. *gidli*, *gidli!* ‘wykrzyknik przy łaskotaniu’ (ibid.: 921). Zob. też SEBań (I: 422): *gidlać*.

Гегнути

Wyraz jest dobrze reprezentowany w nowszej leksykografii łemkowskiej, por. *гегнути* > *згегнути* ‘umrzeć, zginąć marnie’ (H), *гегнути* ‘вмерти’ (B-H; AP), *гыгнути* ‘тс.’ (T).

Używany w ukraińskim języku ogólnym i gwarach, por. *гыгнути* wulg. ‘загинути, вмерти’ (WTSSUM: 204), *гыгнути* ‘швырнуть, бросить на землю; окольть’

(Hrincz I: 349), *лїгнути* ‘умерти; здохнути; кинути на землю’, *лєгнути* ‘померти; здохнути’ (ESUM I: 504), *zakarр. лыгати, лыгнути* ‘ударяти, бити ногою, копати’ (Sab), *zachodniopoleskie лїгнути* знев. ‘померти’ (A). Poza obszarem ukraińskim występuje w gwarach białoruskich: *гегнуць* ‘памерці; забіць’ (ESBM III: 76), *гекнуть* ‘ударить кого-либо; ударить, шлепнуть; сильно ударить; упасть, споткнувшись’, *гекнуться* ‘упасть, споткнувшись; упасть со всех ног’, *гек* междом., в знач. сказ. Употребляется а) по значению глагола *гекнуть* (в 1-м знач.), б) по значению глагола *гекнуть* (во 2-м знач.) (Dahl I: 347; SRNG VI: 166), polskich: *giegnąć* ‘skarucić się, umrzeć’ (SW I: 821; SGP VIII/2: 300), słowackich: *gegnúť* expr. ‘udriet; padnúť; hegnúť, zadunieť’, *hegnuť* ‘myknutím zavrátit’ nazad; expr. prudko udriet; silno myknúť, zatriasť; expr. zaraziť, prekvařit’ (SSN I: 488).

• Etymologia niepewna. Niewykluczone, że rację ma ESBM (III: 76), uznając wyraz za dźwiękonaśladowczy. L. Králik (s. 194) słc. *hegat* wyprowadza od interjeksji *he!*, towarzyszącej szybkiemu ruchowi. ESUM (I: 504) sprowadza do ukr. dial. *кїкнїти* ‘загинутї’, *кїк* ‘кінець, смерть, загибель’ jako kontynuacji ps. **kyk-* ‘згинатися; (перен. гинутї)’. Słabym punktem tej koncepcji jest to, że zakładając zmianę znaczenia ‘zginać’ > ‘ginać’, nie bierze ona zupełnie pod uwagę znaczeń ‘rzucić na ziemię’, ‘upaść’, ‘uderzyć’ i in., te zaś bardziej przemawiają na korzyść koncepcji onomatopiecznej.

Гіргы

Już I. Werchratski odnotował *гіргошник, гіргожник* ‘Hausierer’ „што носит скло, мазь, деготь, кошыкы на продай в кроснах; за то называт ся, же бере кросна на гіргы” (= на плечи, на коркоши) (W). W nowszych źródłach znajdujemy: *гіргошник* ‘wędrowny szklarz, maziarz, dziegciarz, który nosił swój towar w krosnach (nosidłach) na plecach, czyli „na гіргы” (na barana), *гіргы* – „на гіргы” ‘na barana’ (H), *гыргы* ‘торгоші, плечі’ (P₁; P; T).

Słownik B. Hrinczenki (Hrincz I: 349) cytuje z I. Werchratskiego: *гіргы* ‘плечи’, *гіргожник* ‘разнощик товаров’.

• Zapewne należy wiązać z ukr. dial. *горгоші* ‘плечі’, w gwarach występującym jeszcze w kilku wariantach fonetycznych: *саргешї, саргохі, саргоші, сєргоші* (S), *сїргешї* (ESUM III: 26), co odpowiada ukr. zach. *коркоші* ‘ts.’ (WTSSUM: 455), będącemu, według ESUM (III: 26), kontynuacją ps. **kъrkošъ* (**kъrkočъ*), **kъrkačъ* (**kъrkača*) (< **kъrkačъ* ‘szyja’). ESSJ (XIII: 218) tylko częściowo potwierdza te dane, por. **kъrkušъ* (z pominięciem faktów ukraińskich).

Гіртувати

Znane tylko z jednego źródła łemkowskiego, por. *гіртувати* ‘dusić, dławić za gardło’ (H).

Być może należą tu także: ukr. dial. *гірта* ‘палиця, що підтримує драбинки воза’, *гірт* ‘тс.’ (ESUM I: 517) oraz śl. dial. *gortovať* ‘brzdzić, hamować’, *gorta* ‘sponá-čast’ saní, krivica’ (SSN I: 503).

• ESUM (I; 517) wskazuje na niem. *Gerte* ‘жердина’. Rozwój znaczenia czasownika mógłby zatem przebiegać następująco: ‘hamować (przy użyciu żerdzi)’ > ‘dusić, ścisnąć za gardło’. Mniej wiarygodne jest wywodzenie od niem. *gürten* ‘opasać, przypasać’ z rozwojem znaczeniowym: ‘ściskać w pasie’ > ‘ściskać za gardło’, bo nie tłumaczy faktów słowackich.

Гыдзыгати zob. гедкати**Гында**

Poza słownikiem J. Horoszczaka nie występuje w innych źródłach łemkowskich, por. *гында* ‘niedojda, człowiek o nieskoordynowanych ruchach, odrobinę niedorozwinięty’, *гындави/й* ‘lekkو niedojdowaty’ (H).

W gwarach zakarpackich znajdujemy czasownik *гындати* ‘вимовляти нечленороздільні звуки (про немовля)’ oraz liczne derywaty *гындош*, *гындошка*, *гындавий* (Sab).

Być może należy tu także zaliczyć pol. dial. *geńda* ‘niezdara’ (SW I: 816; KSGP) oraz brus. dial. *гінда* ‘лаянка’ „гінда ты сьліпая”, uznane za niejasne (ESBM III: 86).

• Prawdopodobnie hungaryzm, wszakże ustalenie etymonu węgierskiego nastrocza trudności. Może to być węg. *gyenge*, *győnge* ‘słaby’, chociaż na gruncie słowiańskim jest on realizowany nieco inaczej, por. łemk. *giengła*, *gienglawyj* ‘niezdara’ (?), *gienglawyj* ‘człowiek mówiący niewyraźnie’, *гыnglawуyj* ‘słaby, słabowity’ (R), *генглявий* ‘wątko, słaby, marny’ (H), śl. dial. *denglavý* i *denglivý* expr. ‘słaby, útko, chorlavý’, *dengloš* expr. ‘słaby, chorlavý chłop’ (SSN I: 305), *genlavý* i *genlivý* (*ginglavi*) 1. ‘słaby, útko, denglavý’; 2. ‘nešikovný’, *genliviet* ‘slabnúť, chúlóstiviet’, *gengloš* expr. ‘słaby, chorlavý člověk’ (ibid.: 489), czes. dial. *dénglavý*, *gangavý* ‘słaby, choulóstivý’, słoń., sch. *gingav* ‘ts.’ (Machek: 114–115; ESUM I: 493–494). Por. też rum. *gângav* ‘jąkała’ (WSRP: 335).

Z metatezą spółgłosek [d] i [g]³.

3 Za konsultację hungarystyczną podziękowania kierujemy pod adresem prof. Andrása Zoltana z Budapesztu.

Дзіргати ся

W źródłach łemkowskich odnotowywane sporadycznie, por. *дзіргати ся* ‘спинати ся, „сінічкы по стромах дзіргают ся” (WU), *дзіргати ся* ‘wieszać się na kimś, w sposób dla niego uciążliwy, lub na czymś, np. na gałęzi, płocie itp.’ (H), *дзіргати (сья)* ‘причіплювати (ся), вішати (ся) до когось, на щось’ („не дзіргайся по нім; дзіргнувся на бантині”) (B-H; AP).

Z identycznym znaczeniem występuje w gwarach słowackich: *dzirgať* expr. ‘vešať’, *dzirgať sa* expr. ‘vešať sa, liezť’ (SSN I: 424) oraz polskich: *dziergać kogo* ‘wieszać’, *dziergać się* ‘wieszać się; zadłużać się, zamieniać się, przybierać różne postacie’ (SW I: 645), dial. *dziergać się* m.in. ‘chwytać się czegoś i zwisać na tym; wieszać się’ (SGP VII/2: 215).

• Argumenty semantyczne przemawiają za zapożyczeniem z gwar słowackich lub polskich. Bogate co do znaczenia sł. *dzirgať (sa)* i pol. *dziergać (się)* kontynuują ps. **dьrgati* ‘targać, szarpać, drzeć, zrywać, obrywać; trzeć, rozcierać; robić pętle, węzły’ (ESSJ V: 221; SP V: 43, SEBor: 141), **dьrgati sę* zach. i pld. ‘trzeć się o coś, ocierać się, np. o zwierzęciu czochrającym się o drzewo’, wsch. ‘szarpać się, targać się’ (SP V: 43).

Дзьвандати, дзьвяндати

Odnotowane w nowszych źródłach łemkowskich, por. *дзьвандати* ‘głędzić’ (H), *дзьвяндати* ‘буркотіти; невиразно, незрозуміло говорити’ (P1; P), *дзьвандати* ‘бубоніти, невиразно, незрозуміло говорити; базікати, говорити багато, беззмістовно про щось неістотне, не варте уваги’ (T). Tu też zapewne zaliczymy: *жвяндати* ‘murren, nörgeln’ (W), *жвяндати* ‘marudzić, głędzić’ (H), *жвандати* ‘говорити собі, швидко під носом’ (P1).

W gwarach ukraińskich roi się od różnorodnych wariantów formalnych tego czasownika, por. ukr. dial. *джвиндати* ‘неясно говорити, гугнявити’, *жвиндати*, *жвиндіти* ‘тс.’, *живиндіти* ‘лепетати’ (про немовля); *нарікати*; *сваритись*, *жвингіти*, *жвангіти* ‘тс.’, (д)*жвиньгіти* ‘нарікати; сваритись’ (ESUM II: 47), *дзвяньгати* ‘плаксиво говорити’ (ibid.: 57), hus. *джвиндіти* (*жвиндіти*) ‘безперервно дорікати; сваритися; базікати’ (HH), *дзвундиту* ‘paplać, bajdurzyć’ (J), buk. *джвиньгіти*, *жвингіти*, *живингіти*, *жвингіти*, *жвангіти*, *живиндіти* ‘лепетати (про немовлят); плакати, скиглити; нарікати, дорікати, сваритись’, *жвандати* знев. ‘бубоніти’, *жвандіти* ‘вести несерйозні розмови’, *жвандякати* фам., знев. ‘теревенити, патякати’, *жвингіти* ‘говорити багато, всякого’ (SBH). Podobne formacje znajdujemy w gwarach słowackich: *džvangať* expr. ‘mlaskať’, *džváchať* expr. ‘hlasno jeť, mlaskať’ (SSN I: 428). Por. też pol. dial. *dźwiędać* ‘marudzić, gderać, narzekać’ (SGP VII/3: 334), czes. *žvaniť* ekspr. ‘gadać, paplać, pleść, głędzić’, *žvástať* ekspr. ‘ts.’, *žvatlať* ‘gaworzyć; ekspr. szczebiotać, paplać, gadać’

(SCP: 1056), *žvatlati*, *žvatořit*, *žvadoliť*, *švádoliť*, *žvacholiť*, *žvachtat*, *žvandat*, *žvanit* ‘tlachati’ (Machek: 732).

- Ekspresywne formacje o charakterze dźwiękonaśladowczym. Inne próby etymologizowania, np. łączenie z łot. *vatalāt*, *vatelēt*, *vatarēt* ‘mnoho nebo nesrozumitelně mluvit, žvaniti’ (ibid.: 732) nie przekonują. Ostatecznie trudno wszakże wykluczyć związek z ps. **žbvati*, **žujǫ*, co postuluje SP (V: 121) i J. Rejzek (s. 823), por. także ukr. *жвакати*, *жвакувати*, dial. *жвахтати*, *жвякати*, *жнякати*, *джвакати*, *джвякати* ‘чавкати; жувати’ (ps. **žbvakati*, **žvękati* (< **žbvati* ‘жувати’) (ESUM II: 190), pol. dial. *dźwiękać*, *dźwiękować* ‘o krowie, owcy: przeżuwać ponownie pokarm’ (SGP VI/3: 336; MSGP: 61; SGM I: 94), śl. *žviakat*, czes. *žvýkat* ‘žuč’, ps. **dvęčiti* (**dvečiti*) : **dvękati* (**dvekati*) : **dvękovati* : pld. **dvǫkati* ‘žuč, przeżuwać’ (SP V: 119–121).

Дзьона 1

W znaczeniu ‘dziewczyna’ znane dość dobrze na Łemkowszczyźnie, por. *дзьона* ‘Mädchen’ (W), *дзьона* ‘Mädchen, „шла дзьона за дрыгом і нашла цвак”’ (ibid.), *дзьона* ‘žartobliwie dziewczyna lub kobieta’ (H), *дзьона* ‘дівчина’ (P1).

W tej samej postaci i znaczeniu występuje w gwarach Małopolski pld.: *dziopa* ‘dziewczyna, niekiedy też córka’ (SGP VII/2: 275; MSGP: 60; SGM I: 92) oraz w gwarach wschodniosłowackich: *džopa* expr. ‘żena al. dospievajúca dievka’, *džopka* dem. (SSN I: 427).

- Etymologia niepewna. ESUM (II: 63) uznaje ukr. dial. *дзьона* ‘дівчина’ za polonizm, jednocześnie przywołując koncepcję O. Trubaczowa o albańskim pochodzeniu wyrazu, por. alb. *çipë* ‘тс.’, bułg., mac. dial. *чупа* ‘тс.; дочка’. Z powodów geograficznych trudno poważnie traktować tę propozycję. Być może należy tu widzieć efekt rozwoju semantycznego: ‘dziura po ospie’ > ‘dziewczyna z twarzą pokrytą ospą (podziobana)’ > ‘dziewczyna’, por. np. ukr. dial. *дзюба* ‘дівчина з обличчям, покритим віспою’, *дзюба* ‘дівчина’ (ibid.: 61). Na korzyść takiego podejścia z pewnością przemawiają: łemk. *дзьобка* ‘Turfen, цятка’ (W), *дзьонка* ‘пятно, пляма, цятка’ (P1; P), *дзябка* ‘цятка; колючка’ (T), bojk. *дзюпка* ‘цятка; плямка’, *дзяпка* ‘цятка’ (O), naddniestrz. *дзьобкі* ‘ямки на обличчі після віспи’ (S), śl. dial. *dobka* (*džopka*, *džupka*, *džupka*) ‘maličká farebná plôška na niečom, bodka’ (SSN I: 325–326). Z tego wynika, że *дзьона* byłaby derywatem wstecznym od *дзьонка*.

Ostatecznie nie sposób wykluczyć, że może pozostawać w ścisłym związku z *дзьона 2* z rozwojem znaczenia: ‘chustka’ > ‘dziewczyna w chustce’ > ‘dziewczyna’.

Дзьона 2

Charakterystyczne głównie dla Łemkowszczyzny, por. *дзьона* ‘хустка стара, преході́ѣ, завивають в ню сіль’, *дзьона* ‘хустка, Tuch’, *синя дзьона* ‘blaues Tuch’ (W), *дзьона* ‘chustka na głowę’ (H), *дзьона* ‘стара хустина для солі, хустка’ (P1).

Ponadto pol. dial. *dziopa*, *dziopka* ‘szmata, chustka na głowę’ (SW I: 657; SGP VII/2: 275; SGM I: 92).

• Niejasne. ESUM (II: 63) traktuje ukr. dial. *дзьона* ‘стара хустка’ jako zapożyczenie z pol. dial. *dziopa* ‘хустка’. Wydaje się, że ma związek z *дзьона* 1 (chustki nosiły dziewczyny). Możliwy także paralelny rozwój znaczeniowy: ‘plamka, cętka’ > ‘chustka w cętki, plamki’ > ‘chustka’.

Долобриш, долобриш

Przysłówek odnotowany tylko w jednym źródle łemkowskim, por. *долобриш*, *долобриш* ‘brzuchem na dół’ (H).

W gwarach słowackich: *dolubruchy*, *dolubrušky* (*dolubruchí*, *dolubruški*) ‘dole bruchom’ (SSN I: 346).

• Złożenie: *доло(в)* ‘w dół’ + *брих*, *брих* ‘brzuch’ (H). Analogiczne do ukr. *долиць* ‘обличчям до землі, вниз’, dial. *долініж* ‘ногами вниз’. Przykład odzwierciedlający sposób tworzenia adwerbiów za pomocą sufiksu *-в* (zob. ESUM I: 566, II: 106).

Допрах

Przysłówek udokumentowany w starszych źródłach łemkowskich, por. *допрах* ‘ganz und gar’, „гавран (крук) чорный допрах” ‘der Rabe ist ganz schwarz’ (W), błędnie odczytany przez J. Horoszczaka jako *допрах* ‘kruk’ (H).

• Adverbium utworzone za pomocą przyrostka *-в* od połączenia *до праху*, por. słc. *prachové perie* ‘jemné husté perie pod vrchným perím dravých a vodných vtákov’ (SSJ), czes. *prach* ‘pierce, puch’ (SCP: 561), czyli dosłownie ‘do puchu’, zatem w przykładzie podanym przez I. Werchratskiego chodzi o to, że kruk jest czarny do puchu, który tworzy spodnią warstwę upierzenia, a więc ‘całkowicie, zupełnie’.

Por. o podobnym znaczeniu ukr. dial. *напрах* ‘цілком, до решти, уцент’ (ESUM IV: 557), powiązane z *прах* ‘порох, пил; щось нецінне, минуще; тіло померлої людини’ cerkiewnosłowiańskiego pochodzenia (ibid.), pol. (*zetrzeć*) w *proch*, *na proch* ‘zupełnie, całkowicie’, od *proch* ‘drobne cząstki, pył, kurz’ < ps. **porchъ* ‘ts.’ (SEBor: 483). Może więc jednak należy przyjąć wyjściowe znaczenie ‘do (najmniejszego) prochu, pyłu’? Zob. też доцяп.

Доцяп

Przysłówek całkiem dobrze widoczny w leksykografii łemkowskiej, por. *доцяп* ‘ganz und gar, до капкы’, „кін выпас траву доцяп” ‘das Pferd hat das Gras ganz abgeweidet’ (W), *досіар* ‘całkowicie’ (R), *доцяп* ‘całkiem’ (H), *доцяп* ‘цілком, зовсім, дорешти’ (P1).

• Derywowane sufiksalnie (-ѳ) od *до цяпки*, por. łemk. *цяпка* ‘краплина; трощечки, дуже мала кількість чого-небудь’ (T), ukr. dial. *цяпка* ‘плямка; крапелька’, *дзяпка* ‘тс.’, *цьонка* ‘дещиця’, formacja ekspresywna o pochodzeniu dźwiękonaśladowczym (ESUM VI: 271). Zob. допрах.

Дрылити, дрыляти

Już u I. Werchratskiego znajdujemy *дріліти* ‘stossen’, східногал. *друлити, дрілію* ‘er stieß mich’ (W), potem w różnych wariantach fonetyczno-morfologicznych: *дрыліти* ‘штовхнути, трунути’ (Horb), *дрыліти* ‘рchnąć kogoś, przewrócić’ (H), *дрыляти ся* ‘штовхатися, штовхати кого-небудь дуже сильно’ (P1), *дрылятися* ‘штовхатися, збивати когось із ніг’ (P), *дрыляти* ‘штовхати’ (B-H), *дрилити* ‘штовхнути’ (AP), *dryliti* ‘shodit, svalit, povalit, převrhocit’ (Sis), *drylnuty* ‘ррchnąć’ (Bar).

Znane u Војків: *дрыляти, дрилити* ‘штовхати’, *друляти, друлити* ‘тс.’ (O), Нусуłów: *друлити* ‘тс.’ (HH), na Zakarpaciu: *дрыляти, дрыліти* ‘тс., кидати’ (Sab). Por. także ukr. dial. *друляти, друлити* ‘тс.’ (Hrincz I: 449–450; ESUM II: 135). W gwarach słowackich: *drilaf* ‘sácať, drgať do niekoho’, ‘tlačiť, tisať niečo’, ‘s námahou ťahať’, *drilaf sa* ‘strkať sa, sácať sa’, *drilit’ (drelic)* ‘sotiť, drgnúť’, *drúlat* expr. ‘sácať, strkať’, *drúlat sa* expr. ‘sácať sa’ (SSN I: 390, 398), w polskich: *drylać* ‘trącać, szturchać, popychać kogoś’, *drylać się* ‘potrącać się, popychać się wzajemnie’ (SGP VI/4: 375).

• ESUM (II: 135) zestawia ukr. dial. *друлити, друляти, дрилити, дрыляти* ‘штовхати, кидати’ z dial. *труляти* ‘тс.’, które z kolei uznaje za efekt kontaminacji dial. *трутити (тручати)* ‘штовхнути, пхнути’ i *турляти* ‘сильно штовхати, кидати, ганяти, переміщати’ (ESUM V: 656). Pol. dial. *drulic* ‘штовхати’ i ślс. dial. *drúlit* ‘штовхнути, вдарити’ traktuje przy tym jako zapożyczenia z ukr. Rozległość i różnorodność faktów słowackich zdaje się przeczyć takiemu stanowisku.

SP (IV: 273–274) rekonstruuje ps. postać **drulati* ‘szarpać; potrząsać, trząść, czymś; szturchać, popychać’, uwzględniając obok znanych już faktów ukr. i ślс. także serb. dial. *drúlјati* ‘kiwać, kołysać’, ‘gnieść, miażdżyć’, *drúlјati se* ‘huścić się, kołysać się’, bułg. dial. *друлям* ‘powiewać (szatami)’, ‘trząść, potrząsać’, *друлям* ‘potrząsać drzewem lub gałęzią drzewa w celu strącenia owoców’, *друлям* ‘drzeć, niszczyć ubranie przez znoszenie’. Tadeusz Szymański (autor hasła w SP) pisze:

„Czasownik ekspresywny najprawdopodobniej od tej samej podstawy *derti dьrɔ* co *dr-oliti*, *dьr-liti* (zob.) z suf. *-ul-*. Zróznicowanie semantyki nierzadkie przy czasownikach ekspresywnych, stąd może oboczność typu ‘kiwać, kołysać’ : ‘szturchać, popychać’ : ‘drzeć’” (ibid.). Podobnie: ESSJ (V: 132–133).

Дудрати

W słowniku I. Werchratskiego nie znajdujemy osobnego hasła dla tego czasownika, jedynie pod przymiotnikiem *дудравый* ‘mürrisch, nörgeln, schlecht machen, pfuschen’ czytamy: пр. *дудроче* „як сьпіват, а тому порядку не є”. Jako osobne hasło widnieje *дудра*, *дудрак*, *дудравец* ‘Knauser, Keifer, Nörgeler, Murrkopf; Pfuscher’. W innych źródłach łemkowskich: *дудрати* ‘воркотити’ (Horb), *дудра/к*, *дудравец* ‘maruda, co gdera, głądzi, mamrocze coś’, *дудрави/ї* ‘lekkko marudny, mamroczący, głądzący’ (H), *дудра* ‘бурмило, скиглій’, *дудравец* ‘бормотун’, *дудрак* ‘причепа, базіка’ (P1), *дудравец* ‘буркотун’, *дудрати* ‘бурмотити, говорити незрозуміло’ (P), *дудрати* ‘жебонити’ (AP), *dudrati* ‘hundrat, šomrat; expr. kričat, dovravat’ (AH), *дудрош* ‘який утворює одноманітні, приглушені, схожі на булькання звуки’ (Čiž). U Rusinów z Baczki *дудрец* ‘воркотити’ (Hn).

Dość nieoczekiwanie w gwarach bukowińskich pojawia się *дудратиси* ‘водитися, повільно і неякісно виконувати якусь роботу’. Zbieżność semantyczna z pol. dial. *dudrać* ‘robić coś długo, powoli, bez widocznego efektu, często nieumiejętnie, niezdarnie’ (SGP VI/4: 446; MAGP: 55; SGM I: 84) wskazywałaby na polskie pochodzenie formy bukowińskiej. Cytowane przez ESUM (II: 141) formy dial. *дудрати* ‘бурчати, сваритися; погано працювати’, *дудра* ‘буркотун; шарлатан, нечесний працівник’, *дудрак*, *дудрик*, *дудрош* ‘тс.’ pochodzą wyłącznie z gwary tzw. Zamieszkańców, opracowanej przez I. Werchratskiego, i uznano je za polonizmy bądź słowacyzmy. W gwarach słowackich notujemy: *dudrat* 1. expr. ‘hundrat, šomrat’, 2. expr. ‘kričat, dovravat’, *dudravat* niedok. opak. ‘dudrat, šomrat’, *dudra* ‘dudravá žena’, *dudrák*, *dudráč* expr. ‘dudravý člověk’, *dudravý* expr. ‘hundravý’, *dudroň* ‘hundravý člověk’, *dudroš* i *dudriš* expr. ‘dudravý člověk’ (SSN I: 405). Znaczenie ‘wyrażać swoje niezadowolenie, narzekać, utyskiwać, zrzędzić’ widoczne także w gwarach polskich (SGP VI/4: 447).

• Prawdopodobnie jest to kontynuacja ps. zach. i pld. **dudrati* (ESSJ V: 150; Králik: 137), co z kolei wywodzi się od dźwiękonaśladowczego zach. i pld. **dudati* ‘wydawać niski, huczący, dudniący głos’, ‘grać na dudach’, opartego na interjeksji *du! du!* (SP V: 74–75). Fakty łemkowskie wykazują dużą zależność od słowackich.

Дулити ся

Обечне тылко в jednym źródле łemkowskim, por. *дулити ся* ‘wybrzuszać się, pacyć’, *оддулити ся* ‘wybrzuszyć się’ (H).

Paralelne znaczeniowo są ślс. dial. *dulitsa* ‘надуваться’ i śleń. *duliti se* ‘to же’ (ESSJ: 148). Por. też czes. *odulý* ‘odęty, nabrzmiały, opuchły, *expr.* gruby’ (SCP: 438), ros. *одутловатый* ‘припухший, кажущийся отекишим’ (Ożegow 447).

• Zapewne zapożyczenie z języka słowackiego. Według ESSJ (V: 148–149) forma słowacka kontynuuje ps. **dud(ь)liti*, pochodne od **dud(ь)lo*, a to od **duti*.

Дуранкы

Odnutowane już przez I. Werchratskiego, por. *дуранкы*, nom. sg. *дуранка* „круглы білы сливки” ‘eine Abart Pflaumen’ (W), a następnie: *дуранкы* ‘okrągłe białe śliwki’ (H), *дуранка* ‘кругла біла слива’ (P1; P).

Liczne paralele znajdujemy na gruncie języka słowackiego: *durandza* i *durandzka* (*burandza*), *durandzia* i *duranzia* (*đurandzija*, *đuranzija*, *durancija*, *burandzija*, *gurandzija*), *duránga* i *durangia* (*duránka*, *đuranga*, *durianga*) ‘sorta neskorých sliviek’ (SSN I: 411). Por. także pol. *dorancja*, *durancja* bot. ‘odmiana śliwy zwyczajnej; owoc tej śliwy’ (SW I: 518), dial. *durancja* ‘gatunek śliwek’ (SGP VI/4: 479), czes. dial. *durancie*, *dorancie* ‘švestky’ (Machek: 135).

• Według V. Machka, pochodzi z węg. *duránci*, ew. z niem. dial. *durantsch*. Obie formy sprowadzają się do śrlac. *dūracinus* ‘mający twardą skórkę’.

Дурбак

Wyraz poświadczony na znacznym obszarze Łemkowszczyzny, por. *durbak* ‘kamień (osełka) do ostrzenia kosy’ (R), *дурбак* ‘osełka do ostrzenia kosy, *žart.* tępy człowiek’, *дурбакувати/ї* ‘tęrawy’ (H), *дурбак* ‘камінь для гострення коси; людина не способна до чого-небудь’ (P1), *дурбак* ‘брусок для коси; *перен.* тупа, нездібна людина’ (P), *дурбак* ‘брусок для гостріння кіс’ (B-H; AP), *durbak*, *drubak* ‘brousek na kosu’ (Sis), *дурбак* ‘мантачка, брусок для коси; *перен.* лайл. дурень, тупа, нездібна людина’ (T).

W gwarach bojkowskich występuje wyłącznie w znaczeniu sekundarnym ‘дурень’ (O), wszakże na pograniczu bojkowsko-łemkowskim: *durbak* ‘osełka do ostrzenia kosy’ (R-Z: 235). W znaczeniu ‘dureń’ znany też w gwarach Równieńszczyzny *дурбало*, Dolnego Naddnieprza *дурбило* ‘велика, але нетямуща людина’ (SON). W gwarach czeskich: *durba* ‘člověk neotesaný, nepodajný’ (Machek: 135), w polskich

durbak występuje w obu znaczeniach (SGP VI/4: 480). Być może należy tu także śl. dial. *durbakovať* expr. ‘rozmyślał’ (SSN I: 411).

- Całkiem ciemne. Nie można tu chyba brać pod uwagę rum. *durbacǎ*, reg. *durbac*, gdyż jest to nazwa różnych naczyń, np. do kwaszenia mleka czy zbierania deszczówki, więc żadną miarą nie da się tego odnieść do osełki. Znaczenie sekundarne ‘dureń’ rozwinęło się analogicznie do ukr. *брус* ‘точильний камінь’ oraz dial. ‘грубіян, нахаба’, na wzór pol. *brus* ‘kamień do ostrzenia, wycowania, osełka’ i ‘przen. człowiek niezgrabny, nieokrzesany, drągal’ (ESUM I: 268; SW I: 213).

Дурнувати

Znane tylko z jednego źródła leksykografii łemkowskiej, por. *дурнувати* ‘mocno stukać, łomotać do drzwi, dobijać się uparcie’ (H).

- Być może należy zestawiać z ukr. dial. *дурнувати* ‘дурачиться, шалить’ (Hrincz I: 458; ESUM II: 147) oraz pol. dial. *durnować* ‘wygłupiać się, wariować’ (SGP VI/4: 487) i dopatrywać się efektu zwężenia znaczenia: ‘szaleć, wygłupiać się’ > ‘łomotać do drzwi (jako jeden z przejawów zabaw i szaleństw)’.

Etymologicznie nawiązuje do ps. **durovati* płn. ‘być wzburzonym, nie przy zdrowych zmysłach; szaleć, wydziwiać’, **durьnъ* ‘burzący się, wzburzony’ (> ‘gniewny, wściekły, pobudliwy; zamroczony, otumaniony gniewem’, ‘szalony; nieokiełznany, dziki’ > ‘głupi’), **durь* ‘bojaźliwy, płochliwy, dziki’, ‘szalony, głupi’ (SP V: 106–107).

Дуткувати

Odnotowano wyłącznie w słowniku J. Horoszczaka, por. *дуткувати* ‘grzebać koło czegoś lub w czymś, majstrować, kombinować’ (H).

Prawdopodobnie pozostaje w związku z pol. *dudkować* ‘grać na dudach; żarty stroić, błaznować, głupstwa robić; nadskakiwać, płaszczyc się, pochlebiać, podlizywać się; głupiec ze strachu’, dial. też *dutkować* ‘obiecywać’ (SW I: 580; SGP VI/4: 442), *dudkować się* ‘zwlekać z czymś, ociągać się ze zrobieniem czegoś’ (SGP VI/4: 442), śl. dial. *dudkovať si* expr. ‘potichu sa rozprávať’ (*dutkuvat*) (SSN I: 404).

- Dźwiękonaśladowcze: *du! du!*, por. np. pol. *ani dudu* pot. ‘ani słowa, nic nie słychać’. Na gruncie łemkowskim rozwój znaczenia w stronę ‘majstrować, kombinować’.

Skróty

alb. – albański; bojk. – bojkowski; brus. – białoruski; buk. – bukowiński; bułg. – bułgarski; czes. – czeski; daw. – dawny; dial. – dialektalny; głuż. – górnołużycki; hebr. – hebrajski; huc. – huculski; ie. – indoeuropejski; łac. – łaciński; łemk. – łemkowski; łot. – łotewski; mac. – macedoński; naddniestrz. – naddniestrzański; niem. – niemiecki; pie. – praindoeuropejski; pol. – polski; ps. – prasłowiański; reg. – regionalny; ros. – rosyjski; rum. – rumuński; sch. – serbochorwacki; serb. – serbski; śłc. – słowacki; słoń. – słoweński; śrlac. – średniołaciński; stczes. – staroczeski; ukr. – ukraiński; węg. – węgierski; zakarp. – środkowozakarpcki

Literatura

- A: Г. Аркушин, *Словник західнополіських говірок*, т. I–II, Луцьк 2000.
- AH: A. Hnát, *Krátky rusínsky slovník*, Trebišov 2003.
- AP: A. Pavlešín, *Mali rječnik lemkiwskog govora ukrajinskog jezika*, Zagreb 2007.
- BAR: J.A. Rieger, *Mały słownik łemkowskiej wsi Bartne*, Warszawa 2016.
- B-H: A. Бігуняк, О. Гойсак, *Лемківський словничок*, Тернопіль 1997.
- BR: R. Bronikowska, *Dawne słownictwo zachodniołemkowskiej gwary Szczawnika koło Krynicy*, [w:] J. Rieger (red.), *Studia nad słownictwem gwar ukraińskich w Polsce. Łemkowszczyzna i gwary nadszańskie*, Warszawa 2002, s. 17–64.
- Čiž: M. Čižmarová, *Nárečový slovník Rusínov-Ukrajincov Slovenska*, t. I, Prešov 2013.
- Dahl: В. Даль, *Толковый словарь живого великорусского языка*, т. I–IV, Москва 1978–1980.
- DER: A. Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, București 2002.
- ESBM: В.У. Мартынаў (ред.), *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы*, т. 1–, Мінск 1978–.
- ESSJ: О.Н. Трубачев (ред.), *Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд*, т. 1–, Москва 1974–.
- ESUM: О. Мельничук (ред.), *Етимологічний словник української мови*, т. 1–6, Київ 1982–2012.
- H: J. Horoszczak, *Słownik łemkowsko-polski, polsko-łemkowski*, Warszawa 2004.
- HN: Я. Закревська (ред.), *Гуцульські говірки. Короткий словник*, Львів 1997.
- HN: В. Гнатюк, *Словарець менше зрозумілих виразів*, [w:] В. Гнатюк, *Етнографічні матеріали з Угорської Русі*, т. VI, „Етнографічний збірник”, т. 30, Львів 1911, s. 335–350.
- HORB: О. Горбач, *Південнолемківська говірка й діалектний словник села Красний Брід бл. Меджилаборець (Пряшівщина)*, Мюнхен 1973.
- HRINCZ: Б. Грінченко (упор.), *Словарь української мови*, т. I–IV, Київ 1907–1909.
- J: J. Janów, *Słownik huculski*, oprac. i przygot. do druku J. Rieger, Kraków 2001.
- KRÁLIK: L. Králik, *Stručný etymologický slovník slovenčiny*, Bratislava 2015.
- KSGP: *Kartoteka Słownika gwar polskich*, [on-line:] <http://rcin.org.pl/dlibra/publication?id=37156&from=&dirids=1&tab=1&lp=9&QI=>.
- KSSJ: *Krátky slovník slovenského jazyka*, Bratislava 1989.
- MACHEK: V. Machek, *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha 1968.
- MDA: M. Sala, I. Dănilă (red.), *Micul dicționar academic*, București 2002.
- MSGP: J. Wronicz (red.), *Mały słownik gwar polskich*, Kraków 2010.
- O: М. Онишкевич, *Словник бойківських говірок*, т. 1–2, Київ 1984.

- OŻEGOW: С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова, *Толковый словарь русского языка*, 4-е изд., до-полн., Москва 2003.
- P: П. Пиртей, *Короткий словник лемківських говірок*, Івано-Франківськ 2004.
- P1: П. Пиртей, *Словник лемківської говірки. Матеріали для словника*, Legnica – Wrocław 2001.
- ПРҮК: С. Панцьо, Н. Лісняк, *Словник прикметникового лексикону лемківських говірок*, Тернопіль 2015.
- R: J. Rieger, *Słownictwo i nazewnictwo łemkowskie*, Warszawa 1995.
- REJZEK: J. Rejzek, *Český etymologický slovník*, Leda 2015.
- R-Z: E. Rudolf-Ziółkowska, *Dawne słownictwo pogranicza łemkowsko-bojkowskiego*, [w:] J. Rieger (red.), *Studia nad słownictwem gwar ukraińskich w Polsce. Łemkowszczyzna i gwary nadszańskie*, Warszawa 2002, s. 209–322.
- S: Г. Шило, *Наддністрянський регіональний словник*, Львів – Нью-Йорк 2008.
- САВ: І. Сабадош, *Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району*, Ужгород 2008.
- SBH: Н. Гуйванюк (ред.), *Словник буковинських говірок*, Чернівці 2005.
- SCP: J. Siatkowski, M. Basaj, *Słownik czesko-polski*, wyd. 4, Warszawa 2010.
- SEBAŃ: A. Bańkowski, *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. 1–2, Warszawa 2000.
- SEBOR: W. Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 2005.
- SGM: J. Wronicz (red.), *Słownik gwar małopolskich*, t. I–II, Kraków 2016–2017.
- SGP: *Słownik gwar polskich*, red. M. Karaś (*Źródła*, t. 1), J. Reichan (t. 2–9, z. 2), S. Urbańczyk (t. 2–5), J. Okoniowa (t. 6–9, z. 2), B. Grabka (t. 7–9, z. 2), R. Kucharzyk (t. 9, z. 2), t. 1–3: Wrocław – Warszawa – Kraków 1977–1991, t. 4–9, z. 2: Kraków 1992–2015.
- SIS: R. Šišková, *Areálová studie slovní zásoby rusínských nářečí východního Slovenska. Diferenční slovník*, Praha 2009.
- SON: В. Леснова, *Словник оцінних номенів людини в українських діалектах*, Луганськ 2013.
- SP: F. Sławski (red.), *Słownik prastowiański*, Wrocław 1974–2001.
- SRNG: Ф. Филин (гл. ред.), *Словарь русских народных говоров*, вып. 1–, Ленинград 1965–.
- SSJ: *Slovník slovenského jazyka*, [on-line:] slovník.azet.sk/.
- SSN: I. Ripka (gl. red.), *Slovník slovenských nářečí*, t. I–, Bratislava 1994–.
- SW: J. Karłowicz, A.A. Kryński, W. Niedźwiecki (red.), *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1900–1927.
- T: Є. Турчин, *Словник села Тилич на Лемківщині*, Львів 2011.
- W: І. Верхратский, *Про говор галицьких лемків*, Львів 1902.
- WSRP: H. Mirska-Lasota, J. Porawska, *Wielki słownik rumińskiego-polski*, Kraków 2009.
- WTSSUM: В. Бусел (ред.), *Великий тлумачний словник сучасної української мови*, Київ – Ірпінь 2001.
- WU: І. Верхратский, *Знадоби для пізнання угорско-руських говорів*, Львів 1901.

Lemko Etymologies. Part II Summary

The present paper is the second part in a series devoted to Lemko etymology. Authors focus their attention on selected lexemes which have not been hitherto subjected to etymological analysis – or have been decided to be etymologically unclear – and those which etymology can be supplemented or corrected in view of the newest findings. This paper discusses words beginnings with letters Г–Д: *гаджыпирка, галикати ся, галякати, гарагуц, гарликати, гыбати, грявчати, гудры, гу(й)цкати, гукати ся, гедкати, гелнути, гіргы, гіртувати, гыдзьгати, гында, дзірлати ся, дзьвандати (дзьвяндати), дзьона, долобриш (долобриш), допрах, доцяп, дрылити (дрыляти), дудрати, дулители ся, дуранкы, дурбак, дурнувати, дуткувати.*